

érdeme, mint inkább a választmány erélytelenségének tudható be.

Mit várhat a jugoszláviai magyarság továbbra is attól a középosztálytól amely tehetetlenségének és életképtelenségének már annyiszor tanujelét adta? Megvárja-e míg egy egész generáció cserélődik ki, vagy pedig hamarabb kezébe veszi a saját sorsának irányítását? Ezekre a kérdésekre ma még korai lenne választ adni. Új erőcsoportosulások vannak folyamatban, melyek egyelőre még határozatlan és elmosódó képet nyújtanak. Mindössze egy vehető ki tisztán: a jugoszláviai magyar középosztály elvesztette hitelét a széles néptömegek és a haladószellemű ifjúság körében.

Erdei Ferenc:

DUNAMELLÉK

(A „Magyarország felfedezése” c. könyvsorozat most megjelent második kötete, Erdei Ferenc: Futóhomok. Athenaeum k. 1937. A könyv a Duna—Tisza-köz földjével és népével foglalkozik. Alább közlünk egy részletet az értékes műből.)

A két folyó között a Dunamellék a legrégebbi táj s a leg-hátramaradottabb is. A többi vidékek valamiképpen ráléptek már a polgári fejlődés útjára s a korszak, amely 1848-ban illetve 1867-ben kezdődött, minden résznek juttatott valamit az előrehaladás eszközeiképpen, a Dunamellék azonban kimaradt és megállt. Módja és eszköze sem sok volt a polgárosodásra, de még azt a keveset sem használta ki, ami mégis kijutott számára. Valami eredendő tehetetlenség kötötte meg ezt a vidéket — régi berendezései és erői nagyon kifejlődtek s az újak gyengék és tétovák maradtak —, ma is ott áll, mint mikor a rendi világból épenhogy kikerült. Megváltozott a jogi helyzet, mások a gazdaságszervezeti formák, mégis az egyes csoportok ma is ugyanolyan szereppel állanak egymás fölött, mint a rendi társadalom idején. Urak vannak, papok és polgárok, s mindezek alatt parasztok.

A papság közvetlen társadalmi uralma sehol sem oly szembe-tűnő, mint Kalocsa vidékén. Ameddig az érseki uradalom kiterjed, valóságos theokrácia uralkodik s a papság uralma teljes. Nemcsak arról van itt szó, hogy uradalmaiból jövedelmet húz az érsekség és nagyszámú népességet foglal gazdasági érdekkörébe, akiket vagy jólfizetett vagy nyomorúságos bérű munkásaivá tesz, hanem arról is, hogy minden ponton irányító befolyást gyakorol az alá tartozó társadalom életére. Nemcsak egyházi fegyelmet és hitéletet ápol, hanem iskolapolitikát, sajtópolitikát és társadalompolitikát folytat oly sikerrel, hogy más szándék nem is érvényesül területén. Kalocsán szemlélhető az egyházi iskola s a sajtópolitika célkitűzése,

eszközei és hatása, a szállásokon pedig a gazdaság- és társadalompolitika eredményei. E theokrata politika vallásos társadalom kialakítását és megőrzését tűzi ki célul minden irányú cselekvése elé. Szó sincs itt arról, hogy akár a katolikus dogmatika, akár az általános katolikus hitelv mértékéhez képest kutatná a megfelelő társadalmi formákat s azokat igyekezne megvalósítani akár nevelés, akár gyökeres reformálások által. Ilyesmi föl sem merül soha politikai törekvései során, a jelenlevő kalocsai rendi társadalmat eleve jónak és üdvőnek ítéli s minden igyekezete ennek a statusquonak a fönntartása. Ujságjai felforgatókról írnak, ha valami reform nesze hallik s ebben az ítéletben benne foglaltatik, hogy minden jó, ami van és minden rossz, ami változás.

A szállásokon, de Kalocsán is a termelés okos fejlesztésére s szövetkezetek alakítására buzdítják a népet s ugyanakkor 80—120 fillér napszámot fizet az érseki uradalom és idegeneket hozat munkára, ha ez nem tetszik a környékbeli szegénységnek. Szövetkezetet prédikálnak, mintha szövetkezet létesülhetne gyámoltalan és nyáj-ként vezethető parasztok között. Amikor gazdaságpolitikát folytatnak, nem tudják és nem érzik, hogy a gazdasági erősödés, szerveződés és szintemelkedés közvetlenül függ a paraszt-állapot elhagyásától, tehát a polgárosodástól, de amikor a népelet fönntmaradásának szószólóiként hirdetik a parasztság dicséretes szokásainak az ápolását, díszeknek, színességnek, primitívségnek a megőrzését, akkor tudják, vagy legalább is érzik, hogy ez fogja megőrizni a parasztot parasztnak: lojálisnak, sokat dolgozónak, sok gyermeket szülőnek. Kalocsa és szállásai bizton tanyás mezővárossá lehettek volna, mint Kecskemét vagy Nagykőrös, kerti kulturával, piaccal s polgárosodó, tehát emberedő parasztsággal, de a mindenek fölött uralkodó theokrácia megtartotta őket olyanoknak, amilyenek.

A rendi szigorúságú paraszttársadalom urait is megtartotta olyanoknak, mint a mult században voltak. Sőt nemcsak az ősi paraszthelyek urai konzerválódtak így, hanem a jámborul kispolgárosodó bácskai falvaké is. A dunamelléki bácskai falvak nem paraszthelyek többé, mint a kalocsavidékiek, de nem is táplálják azt a polgári igényt, amit a mezővárosiak. Gazdaságaik és kis falujuk körében nagyrészt elhagyták már paraszti hagyományait, de mostani kispolgárságuk époly magabazárt és minden lendület nélkülöző megállása a polgári társadalomnak, mint a paraszti volt a rendi társadalomnak. Az ilyen parasztközségek még könnyen elismerik uraikat. A Bajára szorult bácskai dzsentr-töredék csak olyan úr ma, mint volt virágzása idején. A bács megyei gyűlési és tisztviselői villongások egészen olyanok, mint amikor a magyar és dalmata párt versengett a Grassalkovich-korszakban. S főképpen a bácskai vagy a dunamelléki falvakban ma is olyan úr a „Nagyságos Főbíró úr“, amelyet a kecskeméti tanyákon vagy Nagykőrösön el sem lehet képzelni. A megkeseredett parasztéletű pest megyei vízmenti falvak azért szeretnének valami csudatétel révén „urakká“ lenni s nem polgárokká, mert egyedül az „úriemberség“ a formája

a méltó létezésnek belátható világukban. Ezért nem dolgoznak és ezért kíváncsoznak el falujukból.

A polgárságnak két fanyarrá és üszkössé fajult formáját produkálta ez az elmaradt társadalom: az egyik valóságos életforma, amely úgy maradt itt a régi világból, a másik pedig a jövőnek szorongó elképzelése.

A multból ittmaradt polgári képződmény a bajai nyárspolgár: a bajaszentistváni, istvánmegyei és bajakülvárosi fogadós, fuvaros, malmos, halász, hajós és piaci árús. A polgárváros nem tudja elefedni virágzó civiskorát, szekeres, vontatóhajós és piaci sátras forgalmát s emlékül őrzi ebből az időből maradt nyárspolgárságát. Ha a bácsfalusi németes kispolgárparaszt nem dinamikus társadalmi csoport, úgy a nyárspolgár még kevésbé. Legalább oly megkövült réteg, mint a parasztoké ezen a tájon. Kiformálta egy olyan világ, amelynek földje, szerszámai, útjai, munkája, de még az istene is más volt s teremőinek eltűnével magával jöhetetlenül áll a világban ma is. Csodálkozik, emlékezik és értelmetlenül bámul az idők változatán. Ebből a nyárspolgárságból soha igazi polgár nem lesz.

A jövőendő torzul elképzelt polgárfajtáját a kalocsai parasztok megriadt fantáziája szülte. Szívük mélyén érzik, hogy nem isteni rendelés szerint való az ő paraszti állapotuk. A szállási és kalocsai parasztok egyetlen polgárféle emberfaját ismernek s ez a fogalom hordozza számukra a polgárság minden bűnét és gyönyörét. „Iparos”, amikor ezt az alig eszmélő paraszt kimondja, nem valamilyen mesterség rajzolódik a szemei elé, hanem egy tiltottan földszabadult ember, aki nem tiszteli az urakat, nem jár templomba, nem dolgozik réggeltől estig, kevés gyermeke van, eljár a Körbe és talán még ellenzéki politikát is folytat. S ilyennek tekinti azt a földművelőt is, aki földjét vegyvizsgálhatja, zsinór mellett ülteti a krumplit s permetezi a fát, vagy éppen könyveket vezet a gazdaság folyásáról. Kívánatos és szörnyű ez a polgáriság az elmaradt paraszt előtt, de a kívánatosság saját lelke indulatából ered, az iszonyatosság pedig az eléje tartott tilalmakból.

Testvérmása ennek az „iparos” polgári fantómnak a vízmenti falvak menekülő parasztságának az „úr” elképzelése. Teljes a csömörük parasztsorsuk viselésével szemben és más életet kívánnak, de ilyent csak látottak után tudnak elképzelni, tehát „úrféle” szeretnének lenni és ezt a társadalmi szintet a „nyugdíjas” állás jelenti nekik. A „nyugdíjas állás” urat jelent, vagy úrnak a szolgáját — hisz minden úr nagyobb úrnak a szolgája —, ez a legnagyobb jó, amit remélni mernek, a legnagyobb kívánság, amit táplálhatnak s értelme abban rejlik, hogy kiragadja egy vakvágányról s olyan szintre állítja őket, amelyen — azt hiszik — pálya nyílik meg előttük.

Az „iparosság” és a „nyugdíjas állás” nem ismeretlen más tájak parasztjai előtt sem. A polgárosodó parasztsztrók is ismerik és kergetik ezt a két tüneményt, ők is szívesen küldik gyermekeiket iparosnak és nyugdíjas állású úrszolgának, azonban nem érzik bűn-

nek és romlásnak vágyaik követését. Egyszerűen és kendőzés nélkül teszik, ami a szívük kívánsága.

A dunamelléki parasztság világában a valóságok akadályain, szakadékain és örvényein a fantázia keresztül ugrik és torz ideálokkal elégti ki az olthatatlan vágyat.

Örökkévaló és kozmikus ez a világ, ahogy belülről tetszik, de változó, formálható és magában is formálódó kívülről nézvést, mert valójában nem természeti, hanem társadalmi. Társadalmak életének törvényei szerint keletkezik, van és elmúlik. Nem kezdetől fogva való és nem örökké tartó. Nem is a természet a legfőbb meghatározója, hanem a társadalom, mely föléje épült s amelyről oly keveset tud a parasztvilág. Nem a tavasz és a nyár szabja meg a parasztcsoportok sorsát, hanem a parasztokénál erősebb csoportok: hódítók, akik természeti világukba szorítják vissza: „paraszttá” teszik az alávetett és legyőzött népet. S a paraszttállapot megszűnésének oka sem a világ vége, hanem vagy az uralkodók bölcsesége s nem ritkán gyengesége és jámborsága, vagy a parasztok lázadása. Uralkodók gyöngeségét és parasztok erősödését pedig rendszerint az idézi elő, hogy urak vagy parasztok ismeretlen és szolgálatba állítható természeti erőket szabadítanak föl, s vagy az urak érzik fölöslegesnek a parasztoakat, vagy azok saját magukat.

Egy-egy földművelőcsoport paraszt már — ha kiépítette élete primitív rendjét —, vagy paraszt még, ha nem lázadt föl még bezárt világa ellen.

Az igazi paraszt, az örök paraszt, a reymonti paraszt ilyen történeti egyszerűséggel való kategória: már az és még az.

A kalocsavidéki szállások parasztsága elég régóta paraszt már s még mindig az. A szállások rideg pusztáin még szele sem érintette a lázadásnak. Dolgozik kegyetlenül és viseli paraszt műveit, szerszámán, ruháján, házán s műveket ezeken kívül nem ismer.

A dunamenti ősi parasztfalvak is nagyon régóta parasztok már. Építettek olyan ragyogó parasztkultúrát, amelyet csak lehet. Kitalálták a maguk eszével szántóföldnek, kertnek minden, két kézzel jól elvégezhető munkáját, termelésüket minden lehető ágazatban kiművelték, házaik, ruhájuk, beszédjeik paraszti bölcsessége parasztteljesítményekkel fölülmúlhatatlan volt s még mindig parasztoknak kellett maradni. Az urak pedig messze városokban kitaláltak már minden eszközt és elvet ahhoz, hogy a parasztok is emberek lehessenek s még sem nyúltak feléjük. Ők maguk mit is tehettek volna? A szívük mélyén nem parasztok már régen. Nem hisznek többé a paraszti termelésben, sem állapotuk örökkévalóságában, menekülnének, futnának és szabadulnának, s mégis meg kell maradniok parasztnak, mert senki sincs, aki más életbe vezesse vagy engedje őket.

Minden paraszti és emberi ékességük ellenére ezek a dunamelléki parasztok a legszerencsétlenebbek.

A felsőtiszamelléki és az erdélyi parasztság a nemesi és papi rend jobbágysága alól vitézi tettei fejében kiváltságokat nyert, nem

kövült meg tehát paraszti állapotában. Lényege szerint paraszti sorsát a szabad állapotra való emlékezés teszi elviselhetővé s feltörni készülő energiája nem is mást akar, mint érvényt szerezni, tartalmat adni ennek a névleges szabadságnak.

Az alföldi (a Duna—Tisza-közön és a Tiszántúl déli kétharmadán) aránylag fiatal népréteg. A 18. században még csaknem nomád volt, jobbágyi sorba egy-egy időre került csak, nem merevült meg paraszti köteleiben. Ezek a mezővárosi parasztok, mielőtt igazi paraszttá lettek volna, már rájuk is köszöntött a polgári világ. A gazdasági és társadalmi változások nyomán megerősödtek annyira ma már, hogy vagy engedik nekik, hogy végkép kivetkőzzenek paraszti nyűgeikből, vagy fellázadnak és maguk rázzák le a megúnt terheket. Szívük szerint alig is voltak parasztok és való állapotuk szerint is egyre kevésbé azok már. Az Alföld parasztsága tűzön-vízen keresztül polgárosodik, s már nem is szereti, ha azt mondják rá, hogy paraszt.

A Dunántúl parasztsága — s ilyen a Dunamelléké is — nagyon jobbágy volt és nagyon sokáig volt az. Azt is megpéldázzák a dunamelléki falvak, hogy egyik nép soká tud jámborsággal paraszt lenni, a másik pedig rövid úton igyekszik elhagyni ezt a sorsot. Legkevesebb ideig győzi türelemmel a magyar, jobban bírja a német és legjobban a szlovák.

Történt úgy is egy-egy társadalomban — nyugati tájakon —, hogy a parasztság sokrétű szűrőn keresztül egyre szelektálódott és végtére a külön parasztállomány beolvadt a polgári társadalomba.

Magyarországon nem így történt. A külön való parasztságba belészorult minden energia, ezért nagyon erős a polgárosodó mezővárosi parasztok marsa s ezért nagyon erős a kelletlen parasztok keserve és halálba induló szándéka.

Iványi János:

SPANYOLORSZÁG

Spanyolországban már tizedik hónapja dül a polgárháború. Százezernyi emberélet, milliárdjai a nemzeti vagyonnak pusztultak és pusztulnak el. Döntés még nincs, de a szembenálló felek mindegyike magáénak hirdeti a végső győzelmet és főként azt a jogot, hogy a spanyol nép többsége nevében beszéljen és cselekedjék. Hogy a két ellenséges oldal közül melyik küzd az igazi ügyért és melyik sötét érdekért, melyik képviseli a népakaratot és melyik csak egyes hatalmi csoportok érdekeit, azt csak akkor állapíthatjuk meg, ha a pontos értékmérőként egyedül számbavehető gazdasági és társadalmi alapra helyezzük a kérdést. Tudnunk kell milyenek vol-